

MUSIK UND KIRCHE (2008), NR 1–6

Regularnie omawiany na łamach „Liturgia Sacra” dwumiesięcznik „Musik und Kirche”, redagowany przez Klausa Röhringa oraz Johannes Mundry’ego, jest poświęcony ewangelickiej muzyce religijnej. Czasopismo jest wydawane przez *Bärenreiter Verlag*, ukazuje się od lat osiemdziesięciu ośmiu, posiada własną stronę internetową (www.musikundkirche.de). Przypomnijmy również, że każdy numer zawiera temat główny, którego aspekty zostają naświetlone w kilku pracach, składających się na dział *Editorial*. W dziale *Artikel* umieszczone są artykuły, które nie mieszczą się zazwyczaj w wiodącej problematyce wydania.

Rok 2008 otwiera numer (styczeń – luty) poświęcony ekumenicznym aspektom muzyki liturgicznej. Dział *Editorial* rozpoczyna artykuł Christy Reich o nieskomplikowanym tytule — „*Ö*”? (s. 6–11). Autorka zauważa, iż pieśni śpiewane od kilku stuleci, zawierające treści ekumeniczne (*ö-Lieder*), zawarte w śpiewnikach różnych konfesji, znacznie wyprzedzają refleksję ekumeniczno-teologiczną. Reich zwraca uwagę na marginalne traktowanie warstwy treściowej pieśni w dyskursie teologicznym, postulując zmianę w tej materii. W kolejnym przedłożeniu Martin Hein zastanawia się nad miejscem ekumenizmu w kościelno-muzycznej przestrzeni (*Kirchenmusik und Ökumene*, s. 12–15). Autor dostrzega stały progres, czego przejawem jest chociażby recepcja Bacha u katolików, a także Brucknera u ewangelików; od długiego czasu przynależność konfesyjna kompozytora nie jest istotna przy wyborze jego kompozycji. Hein zastanawia się również nad konsekwencjami przywrócenia trydenckiej Mszy łacińskiej przez Benedykta XVI, dostrzegając w tym fakcie zagrożenie dla ruchu ekumenicznego. Praca Wolfganga Bretschneidera (*Zweifelhafte Begeisterung*, s. 16–19) wiąże się tematycznie z poprzednim artykułem; jest rozważaniem nad motu proprio *Summorum Pontificum* papieża Benedykta XVI z dnia 7 lipca 2007 r., przywracającym liturgię w obrządku rzymskim sprzed reformy papieża Pawła VI. Autor stwierdza, iż Benedykt XVI decydując się na taki krok, wzmocnił opozycję pomiędzy tzw. „tradycjonalistami” a „postępowymi” Bretschneider przeprowadza analizę dokumentu, połączoną z interpretacją oraz prezentuje swój punkt widzenia na, jak to ujmuje, „odpowiedzialne traktowanie liturgii w naszych czasach”. Kolejny artykuł, pióra Jochena Arnolda, jest próbą rozwinięcia teologii muzyki kościelnej z luteranckiego punktu widzenia (*We only win, when we are singing*, s. 22–30). Dla Lutra było oczywistym, że Boga należy wychwalać zarówno słowem, jak i śpiewem. Autor stawia pytanie, jak sprawa wygląda dzisiaj; czy muzyka nadal jest rozumiana jako dar Boży, czy tylko jako pewnego rodzaju dodatek? Dział *Editorial* zamyka sprawozdanie z pilotażowego projektu kształcenia w zakresie muzyki kościelnej, poczynione przez Ingo Bredenbacha oraz Bernharda Schmida (*Rottenburg und Tübingen*, s. 33–37). Autorzy, będący rektorami uczelni z wymienionych wyżej ośrodków, prezentują bilans trwającej 10 lat współpracy.

W dziale *Artikel* zostały umieszczone trzy pozycje. Andrea Braun radzi, jak zorganizować wspólny, turystyczny wyjazd członków zespołu chóralnego, proponując

kilka możliwych rozwiązań (*Reiselust = Organisationsfrust?*, s. 38–43). Z kolei Sven Heimke przedstawia wspomnienie o urodzonym w Raciborzu Arnoldzie Mendelssohnie (1855–1933) w 75 rocznicę śmierci (*Schriftlicher Denker*, s. 44–45), natomiast Dagmar Skwara zwraca uwagę na różnicę tekstową pomiędzy *Credo* Beethovena a tegoż *Missa solemnis; qui ex – qui cum Patre Filioque procedit* (*Cum versus ex*, s. 46–47).

Drugi numer czasopisma (marzec – kwiecień) za temat przewodni obrał możliwości wykorzystania komputera oraz elektroniki w uprawianiu muzyki kościelnej. Część *Editorial* otwiera praca Dirka Jaehnera poświęcona ocenie programów komputerowych do pisania (przepisywania) utworów muzycznych (*Leichte Etüde oder schwerer Kontrapunkt?*, s. 88–93). Analizie zostają poddane trzy programy: niemiecki — *Capella*, amerykański — *Finale* oraz angielski — *Sibelius*, z podaniem ich mocnych oraz słabych stron. W kolejnym artykule Thomas Schaeffer udziela wskazówek, jak utworzyć stronę internetową chóru (*Mein Chor im Internet*, s. 96–102). Tematyczną ciągłość prezentuje kolejna praca — Andrei Braun, która podjęła się przeglądu stron internetowych zespołów chóralnych (*Chöresurfen*, s. 104–105). Dział zamyka artykuł napisany przez Christiana Kraußa (*Kopieren und Herunterladen von Noten und Musik*, s. 106–109). Autor przedstawia sytuację prawną związaną ze „ściągnięciem” z internetu materiałów nutowych oraz muzyki, w kontekście praw autorskich.

W dziale *Artikel* znajduje się wspomnienie pióra Wolfganga Stockmeiera o kompozytorze Siegfriedzie Karg-Elercie (1877–1933), w związku z 75 rocznicą jego śmierci (*Dichtung und Wahrheit*, s. 110–113) oraz praca poświęcona Alexandrowi Wilhelmowi Gottschlagowi (1827–1908), w setną rocznicę śmierci, przedłożona przez Michaela von Hinzensterna (*Franz Liszts „legendarischer Kantor”*, s. 114–115).

Numer trzeci (maj – czerwiec) w swej zasadniczej części (*Editorial*) został poświęcony Hugo Distlerowi (1908–1942) — niemieckiemu kompozytorowi, dyrygentowi i organiście. Stefan Hanheide prezentuje charakterystykę jego muzyki wokalnej („*Ein Reich, in dem wir zu aller Zeit Trost finden*”, s. 156–161), zaś Sven Hiemke bada związki Distlera z ruchem narodowosocjalistycznym („*Stärkster Bürge*”?, s. 162–167). Stephan A. Renke przedstawia z kolei rolę muzyki organowej i samych organów w twórczości kompozytora („*...vorzustoßen in das Reich des Endgültigen*”, s. 168–172) podczas gdy Armin Schoof opisuje rękopis jego niepublikowanej partity organowej, prezentując wartość muzyczną dzieła („*Jesus Christus, unser Heiland...*”, s. 174–175). Dział zamyka praca Michaela Töpela, poświęcona analizie partytury ostatniego wielkiego dzieła Distlera — oratorium, bazującym na autorskim tekście kompozytora („*Noch zuletzt mein geplantes Oratorium*”, s. 177–183).

Część *Artikel* otwiera prezentacja sylwetki kompozytora Kurta Hessenberga (1908–1994), z racji, przypadającej na 2008 r. setnej rocznicy urodzin, przedłożona

przez Markusa Karasa (*Souveräne Gelöstheit*, s. 184–187). W pozostałych dwóch pracach Christoph Vratz przedstawia aktualny stan programu *JeKi (Jedem Kind ein Instrument)* — nowej formy podstawowego muzycznego kształcenia (*Vom Nasophon zur Geige*, s. 188–191), natomiast, ponownie, Markus Karas prezentuje reformę muzyki kościelnej w archidiecezji kolońskiej (*Ein Paradiesgärtlein für Kirchenmusiker*, s. 192–196).

Czwarty numer czasopisma (lipiec – sierpień) w części głównej (*Editorial*) koncentruje się wokół Oliviera Messiaena (1908–1992) — wybitnego francuskiego kompozytora i organisty. Serię prac poświęconych temu muzykowi otwierają przemyślenia na temat jego twórczości autorstwa Dietera Schnebela — również kompozytora (*Olivier Messiaens Musik*, s. 234–235). W kolejnym artykule Klaus Röhring podjął się analizy trynitologii muzyki Messiaena (*Zur Theologie der Trinität in Olivier Messiaens Musik*, s. 236–244). Autor wykazuje, że temat Trójcy Świętej towarzyszył kompozytorowi przez cały okres jego działalności (znamiennym jest fakt, iż paryski kościół, w którym Messiaen pracował jako organista, był pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej). Analizując kilka wybranych dzieł, Röhring ukazuje recepcję trynitologii z poziomu dyskursu doktrynalnego, uprawianego przez Kościół zachodni, na poziom twórczości muzycznej. Autor nie ogranicza się jednak li- tylko do analizy muzykologicznej, naświetla bowiem również kwestie charakterystyczne dla samej doktryny, tj. problem *Filioque* oraz rozróżnienie pomiędzy Trójcą immanentną oraz ekonomiczną. Problematyka relacji pomiędzy wiarą a twórczością jest tematem przedłożenia Aloyse’ a Michaely’ego (*Katolik und tiefgläubig*, s. 246–251). Autor bada, w jaki sposób wiara katolicka Messiaena wpływała na przebieg jego twórczości oraz na jej warstwę treściową. W kolejnym artykule Siglind Bruhn stawia tezę, iż kompozycje Francuza przeznaczone na Boże Narodzenie stanowią źródło jego muzykologiczno-teologicznej twórczości (*La Nativité*, s. 254–258). W tym celu analizie zostają poddane dwa dzieła, mianowicie: *La Nativité du Seigneur* oraz *Vingt Regards sur L’Enfant-Jesus*. Bruhn podparła swój wywód licznymi przykładami nutowymi. Meinrad Walter powziął próbę porównania twórczości Messiaena oraz Bacha w zakresie tematyki podejmowanej przez owych kompozytorów, która jest zdeterminowana tajemnicą wcielenia Jezusa Chrystusa (*Von Bethlehem nach Golgota*, s. 260–265), m.in. *La Nativité du Seigneur*, *Vingt Regards sur L’Enfant-Jesus* Messiaena oraz *Weinachtsoratorium* Bacha. Autor przestrzega przed zbyt wąskim rozumieniem inkarnacji Syna Bożego, zacieśnionym jedynie do bożonarodzeniowej idylli, postulując połączenie wcielenia z pozostałymi „misteriami” życia Jezusa — męką, śmiercią, zmartwychwstaniem, wniebowstąpieniem, zesłaniem Ducha Świętego oraz powtórным przyjściem. W związku z tym faktem w artykule są również wzmiankowane dzieła związane z końcem ziemskiego życia Jezusa (np. fragmenty *Pasji wg św. Jana* oraz *Credo z Mszy h-moll* Bacha). Kryterium porównania, oceny, nie stanowi zestawienie dzieł obu twórców, lecz sposób uprawiania teologii poprzez ich działalność kompozytorską. Teologia,

jak udowadnia autor (wykazując analogie pomiędzy muzyką a teologią), jest wpisana w ich twórczość muzyczną. Walter zaprezentował także kilka faktorów, wspólnych dla obu twórców. Należą do nich m.in.: uprawianie muzyki teologicznie i liturgicznie kształtowanej, czerpanie inspiracji z Pisma Świętego, chorału gregoriańskiego (Messiaen) i protestanckiego (Bach), innowacyjna, wirtuozowska gra organowa w służbie liturgii, wyrazistość indywidualnego stylu. Autor podkreśla potrzebę dalszych badań porównawczych spuścizny Oliviera Messiaena oraz Jana Sebastiana Bacha. Dział zamyka prezentacja nagrań CD/DVD z muzyką francuskiego kompozytora, a także książek mu poświęconych, pióra Klaus Röhringa (*Vielfarbige Lese*, s. 266–269).

W części *Artikel* znalazła się jedna praca, autorstwa Christie Blanke (*Aus J.S. Bachs „Werke-Schmiede”*, s. 270–276). Przedstawiona została w niej historia i charakterystyka *Pasji wg św. Marka* Jana Sebastiana Bacha.

Numer piąty (wrzesień – październik) koncentruje się wokół szeroko rozumianego procesu „słyszenia”. *Editorial* rozpoczyna wywód Evy-Marii Houben (*Fast nichts*, s. 312–318). Autorka analizuje rzeczywistość ciszy i dźwięku; docieka, gdzie kończy się jedno, a zaczyna drugie. Rozważa rozmaite sposoby słuchania; słuchania wewnątrz siebie, na zewnątrz, innych ludzi. Swoją medytację przenosi na analizę pojęcia *presque rien* (*fast nichts*) – „niemalże nic”, często stosowanego przez Hektora Berliozę. W tym kontekście powstają trzy pytania. Co w partyturach może oznaczać pojęcie *presque rien*? Jak kompozytor rozumie różnicę pomiędzy „coś” a „nic”? Po co w ogóle stosować termin *presque rien*? Kolejna praca, przedłożona przez Klaus Röhringa, ujmuje temat główny numeru od strony filozoficznej (*Das spekulative Ohr*, s. 320–323). Wpierw zostają zaprezentowane i omówione tzw. *Grundbestimmungen des Hörens*, wyszczególnione przez Helmuta Lachenmanna (w: H. Lachenmann, *Musik als existentielle Erfahrung. Schriften 1966–1995*, Wiesbaden 1996, s. 54n), do których zaliczył: *Tonalität*, *Körperlichkeit*, *Struktur* oraz *Aura*. Następnie zostaje przedstawiona i skomentowana typologia słuchaczy muzyki, zaproponowana przez Theodora W. Adorno w pracy zatytułowanej *Einleitung in die Musiksoziologie* (w: Theodor W. Adorno, *Gesammelte Schriften*, t. XIV, Frankfurt 1973, s. 178n). Filozof wyszczególnił pięć typów: *Der Experte*, *Der gute Zuhörer*, *Der Bildungshörer*, *Der emotionale Hörer* oraz *Der Unterhaltungshörer*. Artykuł kończy rozważanie na temat tzw. *Aktives Hören* (Adorno) oraz *spekulative Ohr* (Kierkegaard). Następny artykuł, autorstwa Stefana Berga, jest próbą określenia wpływu zorientowania słuchacza w rzeczywistości muzycznej — kierowania jego uwagi na takie elementy, jak: melodia, akordy, rytm, struktura formalna, kolorystyka dźwiękowa — na całościowy odbiór dzieła (*Orientierung in Klangräumen*, s. 324–329). Część *Editorial* wieńczy praca Hannesa Langbeina, który prezentuje wyjątkowy charakter niedzieli w kulturze chrześcijańskiej, badając temat od strony rozwoju historycznego (*Der Klang des Sonntags*, s. 330–337).

W dziale *Artikel* znalazła się jedna pozycja, autorstwa Ludwiga Auerscha, poświęcona setnej rocznicy ukazania się niemieckiego wydania pionierskiego dzieła Alberta Schweitzera, poświęconego życiu i twórczości Jana Sebastiana Bacha (*Als Pionier allen mit Bach*, s. 338–339).

Numer zamykający rok 2008 (listopad – grudzień) za temat przewodni obrał tradycję i kulturę (*Editorial*). Artykuł Andreasa Martina otwierają rozważania dotyczące rozumienia pojęć kultury i sztuki (*Glanz oder gar nicht*, s. 378–385). Autor zauważa, że w ostatnich dziesięcioleciach drastycznie zmienił się sposób odbioru sztuki i poczucie estetyki, które uległy tendencji „wpasowania się” w rzeczywistość kształtowaną przez media. Martin dokonuje oceny kultury współczesnej, kreśląc drogi jej rozwoju oraz wskazuje na instytucje, które winny ją kształtować. W kolejnej pracy Christa Reich analizuje stosunek Kościołów ewangelickich do ich tradycji (*Auf der Höhe der Zeit*, s. 386–390). Jednym z podstawowych wymagań współczesnego społeczeństwa jest profesjonalizacja. Wspólnoty kościelne, kierując „ofertę” dopasowaną do oczekiwań „ryнку”, częstokroć zrywają z własnym dziedzictwem. Autorka stawia pytanie, czy nie ma innej możliwości, aby przyciągnąć wiernych do Kościoła. Praca Reich jest krytycznym spojrzeniem na Kościół (Kościóły) doby współczesności oraz prezentacją swego rodzaju „światelka w tunelu”, jakim jawi się być tzw. „Ruch czytania Biblii” (*Bibellesebewegung*), powstały w Amsterdamie. *Editorial* zamyka wywód Martina Petzolda na temat warstwy tekstowej kościelnych kantat Jana Sebastiana Bacha (*Bachs geistliche Kantate und ihre Texte*, s. 392–398). Autor wykazuje, iż kompozytor dużą wartość przywiązywał do jakości tekstów, które zamierzał opracować muzycznie. Wiele czerpał z Pisma Świętego. Niezmiernie ważne dla Bacha było oryginalne brzmienie słów tłumaczenia Biblii autorstwa Marcina Lutra. Dużą rolę w doborze tekstów odegrało dzieło Johanna Oleariusa *Biblische Betrachtung*. Petzold na podstawie przykładów pokazuje, jak, również dzisiaj, stare teksty potrafią poruszyć ludzkiego ducha, gdy harmonijnie współgrają z muzyką.

Część *Artikel* zawiera dwie prace. Eckart Altenmüller w swoim artykule omawia przyczyny „chorób zawodowych” muzyków kościelnych, jak również ich leczenie i zapobieganie (*Gesund auf der Orgelbank*, s. 400–406), natomiast Joachim Stalman, szef edycji wydawniczej *Das deutsche Kirchenlied*, wyjaśnia powód zaniechania jednego z największych przedsięwzięć wydawniczych niemieckiej muzykologii i hymnologii, które dotyczy niemieckiej pieśni kościelnej (*„Das deutsche Kirchenlied” — ein Torso?*, s. 410–414).